

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	9
2. Προσεγγίσεις της επισφάλειας	17
3. Οριακά υποκείμενα	55
4. Μέγιστοι ορθολογιστές;	69
5. Η ερευνητική διαδικασία	81
6. Εργασιακές τροχιές	89
7. Μετάβαση	111
8. Επενέργειες της μετάβασης	139
8.1. Αισθήματα	139
8.2. Υγεία	159
8.3. Κοινωνικές σχέσεις	180
9. Αντιμετωπίζοντας την επισφάλεια	197
10. Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης	237
11. Συμπεράσματα	245
12. Βιβλιογραφία	257
13. Ευρετήριο	267

κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Ο Γιώργος, πενήντα τριών ετών σήμερα, υπήρξε ιδιαίτερα πολυπράγμων από μικρός. Ήδη από τα σχολικά του χρόνια, δούλευε τα καλοκαίρια για να βγάλει το χαρτζιλίκι του και λίγο πριν τελειώσει την τελευταία τάξη του λυκείου, ξεκίνησε να δουλεύει κανονικά σε συνεργείο αυτοκινήτων. Περνούσε τις τάξεις με χαμηλούς βαθμούς, αλλά δεν τον ένοιαζε ιδιαίτερα, γιατί είχε άλλο προσανατολισμό. Μετά τη στρατιωτική του θητεία επέστρεψε στο ίδιο αφεντικό, μιας και είχε δεθεί πολύ μαζί του, και ήταν το ψυχοπαίδι της επιχείρησης. Εργαζόταν κυριολεκτικά από το πρωί έως το βράδυ, ακόμα και τις Κυριακές. Δεν γνώριζε τι σήμαιναν γιορτές και διακοπές. Ο βασικός του στόχος ήταν να έχει χρήματα στην τσέπη, ούτως ώστε να νιώθει ανεξάρτητος και να μπορεί να στέκεται στα πόδια του ανά πάσα στιγμή. Δεν του άρεσαν οι εξαρτήσεις· άλλωστε, αυτό ήταν το μάθημα ζωής που είχε πάρει από την οικογένειά του, την οποία από ένα σημείο και έπειτα βοηθούσε οικονομικά, καθώς οι γονείς του ζούσαν με μια πενιχρή σύνταξη του ΙΚΑ. Η δουλειά του Γιώργου στο συνεργείο δεν είχε κάτι το ιδιαίτερο, δεν ήταν το βήμα μιας απαστράπτουσας καριέρας, αυτός όμως ήταν ικανοποιημένος από το γεγονός ότι όλη του η ενεργητικότητα μεταφραζόταν σε επιδοκιμασία για την τεχνική του δεινότητα και δεξιότητα, καθώς και ότι ερχόταν σε επαφή με ανθρώπους που διαφορετικά δεν θα γνώριζε. Λίγο μετά τα τριάντα του χρόνια παντρεύτηκε. Τα δύο παιδιά του ήλθαν λίγο αργότερα. Έχοντας συσσωρεύσει σημαντική εμπειρία και τεχνογνωσία από το συνεργείο αποφασίζει, μετά από τέσσερα περίπου χρόνια έγγαμου βίου, να ανοίξει τη δική του επιχείρηση καθαρισμού αυτοκινήτων. Εκεί «επενδύει» όλη την εμπειρική του γνώση, την όρεξή του και το κίνητρό του για επιτυχία, που ήταν να «αγωνιστεί να δημιουργήσει κάτι από το τίποτε». Για πάνω από μία δεκαετία αυτό το «τίποτε» έγινε πηγή σταθερού και συστηματικού κέρδους,

δίχως χρέη και οφειλές προς τρίτους. Ο Γιώργος στήριζε την οικογένειά του προσπαθώντας να της προσφέρει μια αρμονική και ήρεμη ζωή. Με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης η επιχείρηση άρχισε να πηγαίνει από το κακό στο χειρότερο. Ο τρόπος με τον οποίο ο Γιώργος συνήθιζε να αντιμετωπίζει τις δύσκολες καταστάσεις, δηλαδή η ακόμα περισσότερη δουλειά, έμοιαζε να μην είναι ο ενδεδειγμένος για την αντιμετώπιση της κατάστασης που μόλις είχε αρχίσει να δείχνει το σκληρό της πρόσωπο. Οι πελάτες μειώνονταν, τα λειτουργικά έξοδα αυξάνονταν, οι υποχρεώσεις γίνονταν βαρύτερες, οι τράπεζες δεν τον άφηναν να ηρεμήσει, τα ενοίκια έμεναν απλήρωτα. Το 2013 αναγκάζεται να κλείσει την επιχείρηση, να πουλήσει το σταθερό της κεφάλαιο και να απευθυνθεί στην κοινωνική υπηρεσία για να μπορεί να λαμβάνει συσσίτιο και όποιο άλλο επίδομα, να πάρει «αυτό που δικαιούται» ως πολίτης ενός αδυσώπητου οικονομικού συστήματος, να γίνει «δικαιούχος» μιας φιλανθρωπικού τύπου κοινωνικής πολιτικής. Πέντε χρόνια μετά ο Γιώργος ακόμα αναρωτιέται τι πήγε λάθος, αν υπήρχε η δυνατότητα να κάνει κάτι που δεν έκανε. Η απάντηση που έδωσε στον εαυτό του είναι ενδεικτική. Θέλει να αντέξει, όσο μπορεί, ενάντια σε ένα σύστημα που επιδιώκει να τον επαναφέρει διαρκώς στο «τίποτε» από το οποίο είχε ξεκινήσει. Το χτύπημα της κρίσης τον πείσμωνσε. Μετά από μια περίοδο κατάθλιψης, κατά την οποία η οικογένειά του τον στήριξε καθοριστικά, προσπαθεί και πάλι να χρησιμοποιήσει κάθε διαθέσιμη επιλογή για να σταθεί στα πόδια του. Ο δρόμος είναι δύσκολος, αλλά θέλει να αγωνιστεί τουλάχιστον για το μέλλον των παιδιών του.

Η σύντομη αυτή ιστορία αποτελεί το αντικείμενο της πραγμάτευσης του παρόντος βιβλίου. Είναι ένα είδος «δομής της αίσθησης» (Williams 1977) αναφορικά με την εμπειρία και άλλων παρόμοιων υποκειμένων, τα οποία, εισερχόμενα στη δίνη της οικονομικής κρίσης, έχουν αθέλητα μεταβεί από ένα συγκεκριμένο σχετικής ασφάλειας σε ένα άλλο, σκληρό, αντικοινωνικό και άκαμπτο, σε ένα καθεστώς διαρκούς επισφάλειας και ευαλωτότητας. Το καθεστώς αυτό περιλαμβάνει μια μεγάλη δεξαμενή η οποία συγκεντρώνει όλους εκείνους που ενώ κάποτε «τα είχαν κάπως καταφέρει», στη σημερινή συγκυρία εργάζονται, διανοητικά ή χειρωνακτικά, με ελαστικούς όρους απασχόλησης, περιστασιακά, εκ περιτροπής ή εποχικά, στην τυπική ή άτυπη οικονομία, ανέργους, χαμηλοσυνταξιούχους, ανασφάλιστους, απάτριδες, ανέστιους και πρόσφυγες, οι οποίοι τυγχάνουν ολοένα και λιγότερης προστασίας από ένα όλο και πιο ελλειμματικό κοινωνικό κράτος (Armano & Murgia 2013: 4), που με μια αναδρομική λογική επανακατασκευάζεται ως «εξαρτησιογόνο» και γι'

αυτό ενάντιο στο υποτιθέμενα αύταρκες, ευέλικτο υποκείμενο της συγχρονίας (Kingfisher 2013: 9). Είναι αυτοί που στην τρέχουσα ορολογία ταξινομούνται ως «πρεκαριάτο» και που ήδη ο Μαρξ είχε προσδιορίσει ως εφεδρικό στρατό εργασίας, σημειώνοντας ότι η ύπαρξή τους είναι το μέσο παραγωγής και αναπαραγωγής του υφιστάμενου κυρίαρχου συστήματος. Στο πλαίσιο αυτό, το *Homo Precarius* δεν αφορά σε άψυχες στατιστικές συσχετίσεις, αριθμούς, ποσοτικά γραφήματα και πίνακες, ούτε στην οικονομική εξήγηση της τρέχουσας κρίσης για την οποία έχει ήδη χυθεί πολύ μελάνι (Aglietta 2009, Μηλιός & Σωτηρόπουλος 2011, Laravitsas 2012, Amin 2013, Spyridakis 2018a). Αφορά σε μια λίγο-πολύ παραμελημένη αλλά ουσιαστική πλευρά της, στην ανάδειξη της κοινωνικής της εμπειρίας και ποιότητας (Dalakoglou, Agelopoulos & Poulimenakos 2018: 2), όπως αυτή έχει βιωθεί και αντιμετωπιστεί από υποκείμενα των οποίων οι τροχιές ζωής έχουν επηρεαστεί αρνητικά από αυτήν, από τη σκοπιά της ανθρωπολογικής οπτικής (Δερμεντζόπουλος & Σπυριδάκης 2004, Δαλκαβούκης 2015, Narotzky & Goddard 2017). Ο τίτλος δεν παραπέμπει σε μια ουσιοκρατική κατάσταση αλλά σε μια αναλυτική κατηγορία που ιχνηλατεί μια δυναμική διαδικασία μετάπτωσης σε ένα διαφορετικό καθεστώς ύπαρξης καθώς και σε ένα περίγραμμα προσομοίωσης της σχετικής με αυτό εμπειρίας, προοικονομώντας μια παρόμοια διαδρομή για αρκετούς δυνητικούς υποψήφιους. Πιο συγκεκριμένα, εστιάζω στη μορφή ζωής μιας κοινωνικής κατηγορίας, η εμφάνιση της οποίας δεν αποτελεί καινοφανές ιστορικό γεγονός, αλλά το μέγεθος της αυξάνει ραγδαία, φανερώνοντας πως «οτιδήποτε είναι σταθερό λιώνει στον αέρα» (Μαρξ & Ένγκελς 1994). Η εν λόγω εμπειρία λαμβάνει χώρα σε ένα συμπεριέχον υψηλής ανεργίας, δημοσιονομικής λιτότητας, κοινωνικής ανισότητας και ανασφάλειας, εντός του οποίου τα υποκείμενα, ως επί το πλείστον, δεν έχουν τη δυνατότητα σαφούς σχεδιασμού του μέλλοντός τους, στερούνται επιλογών για την αντιμετώπιση της δυσχερούς συνθήκης της ύπαρξής τους και αναγκάζονται να αποδεχθούν μη σταθερά καθεστώτα απασχόλησης, θέτοντας ακούσια σε κίνδυνο τη διαδικασία της κοινωνικής τους αναπαραγωγής, εξωθούμενα σε προγράμματα περισσότερο απορρόφησης της δυσαρέσκειάς τους παρά αποτελεσματικής εξόδου από την παγίδα στην οποία έχουν πιαστεί¹.

1. Εδώ έχει ενδιαφέρον να σημειωθεί ότι ο εξαναγκασμός αυτός έχει συμβάλει στη δημιουργία του Αγίου Πρεκάριου στην Ιταλία, ο οποίος είναι προστάτης των προσωρινών, των ευέλικτων, των ημιαπασχολούμενων και των περιστασιακά εργαζομένων.

Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στη διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο τα υποκείμενα που έχουν περιέλθει στην επικράτεια της επισφάλειας αντιλαμβάνονται τη θέση, την υποκειμενικότητα και τον προσανατολισμό τους εντός της. Η αντίληψη αυτή δεν αφορά μονάχα στην πρόσληψη των πραγμάτων μέσα από το σύστημα της κουλτούρας τους αλλά ακόμα και τα αισθήματα και τις προσδοκίες τους ως συστατικά στοιχεία της εμπειρίας τους. Υπό αυτή την έννοια, ως εμπειρία στην παρούσα μελέτη λογίζεται η διυποκειμενική έκφραση του τρόπου με τον οποίο η πραγματικότητα γίνεται συνειδητή και κατανοητή από τους δρώντες, οι οποίοι με τη σειρά τους επαναδρούν ενεργητικά σε αυτήν (Bruner 1986: 4). Για τους Willis και Trondman, η έμφαση στη βιωμένη εμπειρία παρέχει τη δυνατότητα κριτικής υπέρβασης μιας υπερ-λειτουργιστικής, υπερ-δομικής και υπερ-θεωρητικοποιημένης προσέγγισης της ανθρωπίνης κατάστασης, οδηγώντας σε μια κατεύθυνση αναστοχαστικής κατανόησης της κοινωνικής γνώσης μέσα από την ανάδειξη της φωνής των δρώντων καθώς βιώνουν τις συνθήκες της ύπαρξής τους (Willis & Trondman 2000: 7).

Στη συνάφεια αυτή, η παρούσα μελέτη εστιάζει στο γεγονός μιας διαρκούς συνθήκης οριακότητας (liminality) των υποκειμένων εντός ενός μετα-κεϋνσιανού, μεταβιομηχανικού συγκειμένου, όπου έχουν εξαναγκαστεί να αποχωριστούν, με συμβολικούς και πραγματικούς όρους, τους πρότερους ρόλους και θέσεις τους σε ένα συμπεριέχον σχετικής ευημερίας και εργασιακής ασφάλειας, ακολουθώντας μια πορεία αποσταθεροποίησης, χαρακτηριστικά στοιχεία της οποίας είναι τα αισθήματα αμφισημίας και σύγχυσης ως προς την κατάληξή της. Συστατικό στοιχείο της διαδρομής αυτής είναι η ευαλωτότητα. Όπως έχει υποστηριχθεί και αλλού, στο συγκεκριμένο ενός φονταμενταλισμού της αγοράς (Durrenberger 2017), που ευνοεί την αρνητική κοινωνική ενσωμάτωση, τις απορρυθμισμένες εργασιακές σχέσεις και τις εύκολες απολύσεις, τα υποκείμενα στην τρέχουσα συνθήκη βιώνουν τη σταδιακή εξαϋλωση της τυπικής απασχόλησης και την εμφάνιση των περιστασιακών και ανασφαλών μορφών της καθώς και την εμφάνιση εύαλτων κοινωνικών σχέσεων (Castel 2000, Heery & Salmon 2000), που απειλούν όχι μόνο την υλική επιβίωσή τους αλλά και την ταυτότητά τους καθώς και ολόκληρη τη ζωή τους. Εγκλωβισμένα

Ο εν λόγω άγιος έχει πολύχρωμη και ευδιάκριτη αγιογραφία. Ταυτόχρονα λειτουργεί και ως αντι-δομή, καθώς η «λατρεία» του επιδιώκει να φέρει στο φως ζητήματα που σχετίζονται με την αυξανόμενη επισφάλεια του εργατικού δυναμικού (Tari & Vanni 2005, Lee & Kofman 2012).

σε μια κατάσταση η οποία καθορίζεται από απόμακρες οικονομικές δομές εξουσίας και παιδαγωγικού τύπου πολιτικές τεχνολογίες που υποστηρίζουν τη μικρότερη κοινωνική προστασία υπέρ του «αόρατου χεριού» της αγοράς, τα υποκείμενα, όντας αποδιοργανωμένα και αδύναμα να συγκροτήσουν μια ταξική «δί' εαυτήν» αλληλεγγύη, μετατρέπονται σε φιγούρες ανίσχυρες να υπερασπιστούν τον εαυτό τους, οδηγούμενα σε μια «γκρίζα περιοχή» εν σχέσει με την ταυτότητα και την τροχιά της υλικής διαβίωσης και της κοινωνικής τους ύπαρξης. Καθώς ο νεοφιλελευθερισμός έχει γίνει το κυρίαρχο πρότυπο πολιτικής (Χάρβεϊ 2007), η οικονομία αποκόπτεται ολοένα και περισσότερο από τις κοινωνικές ανάγκες και η ιδιότητα του πολίτη εντάσσεται σταδιακά σε μια μυωπική, τύπου κόστους-οφέλους ανάλυση, η κύρια φιλοσοφία των «διορθωτικών» παρεμβάσεων καθοδηγείται από μια θεολογική πίστη στην υπόθεση ότι οι ανεμπόδιστες αγορές διανέμουν αποτελεσματικότερα τα αγαθά, τις υπηρεσίες και την ευτυχία, τα επισφαλή υποκείμενα δεν τοποθετούνται μονάχα στο διάμεσο της σύνθετης σχέσης μεταξύ τοπικού και παγκόσμιου, αλλά βιώνουν και τις καταστροφικές επιπτώσεις που συνδέονται με προγράμματα διαρθρωτικής προσαρμογής τα οποία συνεπάγονται αυξημένη φτώχεια και περιορισμούς στις δημόσιες δαπάνες. Από ανθρωπολογική άποψη, η δουλειά των Paul Durrenberger και Judith Martí σχετικά με το θέμα έδειξε τα αρνητικά βάρη που η φιλοσοφία αυτού του υποδείγματος έχει επιφέρει στους μη προνομιούχους (Durrenberger & Martí 2006: 12-16). Μολονότι η τρέχουσα ρητορική των κυρίαρχων συστημάτων διακυβέρνησης μοιάζει να επιχειρεί να παρουσιάσει την τρέχουσα συνθήκη ως κάτι το πρόσκαιρα αναπόδραστο, στην πραγματικότητα, όπως αποκαλύπτουν οι εθνογραφικές μελέτες καθώς και η παρούσα, τα υποκείμενα έχουν αποστερηθεί εναλλακτικές λύσεις που θα μπορούσαν να καταστήσουν τη ζωή τους δυνατή και ανεξάρτητη, ανακαλώντας ειρωνικά παρόμοιες «παρεμβάσεις» τον 18ο αιώνα με τους νόμους περί Περιφράξεων. Έτσι, το *Homo Precarius* επιχειρεί να αναδείξει πώς η κατάσταση αυτή βιώνεται και γίνεται αντικείμενο καθημερινής πάλης και διαπραγμάτευσης μέσα από τις εθνογραφικές φωνές και μαρτυρίες των αθέλητων πρωταγωνιστών της, και τελικά να συμβάλει στη σχετική ανθρωπολογική οπτική για το εν λόγω ζήτημα.

Η συνθήκη αυτή είναι απαραίτητο να αναγνωσθεί μέσα από την άβολη σχέση μεταξύ των κυρίαρχων πολιτικών αποφάσεων και της διαχείρισης των ατόμων που επηρεάζονται από αυτές, η οποία εξαρτάται από τη σταδιακή αναθεώρηση και αναδιάταξη τόσο των κοινωνικών δικαιωμάτων όσο και της έννοιας της ιδιότητας του πολίτη. Όπως έχω υποστηρίξει (Spyridakis 2011),

είναι σημαντικό να λάβει κανείς υπόψη ότι η ιδιότητα του πολίτη εμφανίζεται σε ένα πλαίσιο όπου τα υποκείμενα γίνονται μάρτυρες των διαρθρωτικών μετασχηματισμών της εξουσίας και της ταυτότητας του κράτους πρόνοιας στον δυτικό κόσμο. Πρόκειται για μια διαδικασία η οποία επηρεάζει εθνικές δημόσιες πολιτικές που με τις αποφάσεις τους στοχεύουν στην εφαρμογή και την αναπαραγωγή συγκεκριμένων ιδεολογικών οραμάτων για τον κόσμο. Όσον αφορά στη διαδικασία της κοινωνικής αναπαραγωγής, η σχέση εργασίας-κεφαλαίου αναπαράγει τις υφιστάμενες ανισότητες (Storper 2000) και εμποδίζει τους εργαζομένους να ενεργούν συλλογικά για να διεκδικήσουν θεμελιώδη δικαιώματα. Στο πλαίσιο αυτό, οι πολιτικές απασχόλησης ενισχύουν ένα είδος νεο-δαρβινικού ατομικιστικού οικονομικού πλαισίου δράσης προκειμένου οι πολίτες να αντιμετωπίσουν το ζέον ζήτημα της κοινωνικής τους αναπαραγωγής, εξωθώντας τους να απασχοληθούν στον χαμηλόμισθο τομέα της οικονομίας (Mollona 2005: 193), όπου ο «ικανότερος θα επιβιώσει». Σύμφωνα με τους Comaroff και Comaroff, η συνθήκη αυτή πηγάζει από μια παγκόσμια διαδικασία απεδαφοποίησης και διεθνοποίησης της παραγωγής, η οποία: (1) Υπονομεύει την ικανότητα των κρατών να συντηρούν τα οικονομικά τους συστήματα, καθιστώντας «παρωχημένη» την παλαιά αρχιτεκτονική διαπραγμάτευσης των μισθών και των συνθηκών απασχόλησης. (2) Ανατρέπει την εγχώρια παραγωγή ενθαρρύνοντας τη μείωση του εργατικού κόστους μέσα από την ελαστικοποίηση των εργασιακών σχέσεων και την πρόσληψη φτηνής εργατικής δύναμης. (3) Διευρύνει το χάσμα μεταξύ φτωχών και ευημερούντων περιφερειών. (4) Υποκινεί τους εργαζομένους να ανταγωνίζονται μεταξύ τους, με ελάχιστη προστασία έναντι των πλέον εκμεταλλευτικών συνθηκών εργασίας (Comaroff & Comaroff 2000: 302). Το κράτος, από την άλλη, χάνοντας σταδιακά, αν και όχι απόλυτα, την εξουσία του, εμπλέκεται σε μια αντιφατική κατάσταση: αφενός πρέπει να στηρίζει και να προστατεύει τη λογική της αγοράς, από την οποία εξαρτάται, και αφετέρου να αποδεικνύει ότι θωρακίζει τη δημοκρατία προστατεύοντας τις αρχές της ισότητας και τη συμμετοχή στη δημοκρατική διαδικασία. Σύμφωνα με τον Bailey, «η αδυναμία του κράτους να ξεπεράσει αυτή τη διλημματική επιλογή μεταξύ ενσωμάτωσης/ένταξης και ελέγχου/αποκλεισμού έχει ως αποτέλεσμα αυτό που μπορεί να χαρακτηριστεί ως “κρίση της κυβερνησιμότητας” που σημαίνει την αδυναμία του αντιπροσωπευτικού δημοκρατικού κράτους να εξασφαλίσει τις προϋποθέσεις που απαιτούνται για την επιτυχή λειτουργία του» (Bailey 2006: 20). Το γεγονός αυτό συμβάλλει σε ένα είδος κρατισμού δίχως κράτος και σε ένα είδος κυβερνησιμότητας που υποκαθιστά

τη λειτουργία της κυβέρνησης (Shore 2006, Loftsdóttir, Smith & Hipfl 2018: 18). Από αυτή την άποψη, οι αποφάσεις που λαμβάνονται και επιβάλλονται από τη γραφειοκρατική κρατική δομή αντιλαμβάνονται τους δρώντες ως ορθολογικά υποκείμενα, τα οποία αντιμετωπίζουν τα προβλήματα μέσα από την εφαρμογή των απρόσωπων αρχών της οικονομίας. Η διαδικασία αυτή είναι μια μορφή κοινωνικής ρύθμισης, «μέσω της οποίας πρόσωπα και οντότητες κυβερνώνται εξ αποστάσεως, από υπολογιστικούς οργανισμούς που τα αξιολογούν, τα ταξινομούν, τα διαιρούν και τα ανασυνδυάζουν» (Fourcade 2007: 1026). Έτσι, ως επί το πλείστον, η χάραξη πολιτικών, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που σκοπό έχουν την απορρόφηση των κραδασμών της οικονομικής κρίσης, όχι μόνο επιβάλλει ιεραρχικά καθορισμένες δομές με φαινομενικά ουδέτερο τρόπο, αλλά και, όπως το έθεσαν οι Shore και Wright, «επηρεάζει τις αυτόχθονες μορφές συμπεριφοράς των ανθρώπων, έτσι ώστε αυτοί να συνεισφέρουν, όχι απαραίτητα συνειδητά, σε ένα μοντέλο κυβερνησιμότητας της κοινωνικής ευταξίας» (Shore & Wright 1997: 6). Υπό την έννοια αυτή, η κυβερνησιμότητα αφορά στον τρόπο της ορθολογικής μετάδοσης των πολιτικών αποφάσεων προκειμένου να διαμορφωθεί, να διορθωθεί, να ελεγχθεί και να μεταβληθεί η κοινωνική και πολιτισμική συμπεριφορά των υποκειμένων.

Η συνθήκη αυτή, ωστόσο, δεν είναι μονογραμμική. Όπως δείχνουν τα εθνογραφικά δεδομένα, οι δρώντες επιχειρούν κατά το δυνατόν να διευρύνουν την εμβέλεια της παρέμβασής τους με σκοπό να βελτιώσουν τη θέση τους στη δύσκολη πορεία της κοινωνικής τους αναπαραγωγής, όντας πάντα σε δυσχερή κατάσταση. Και τούτο διότι ένα πράγμα είναι η προσπάθεια της πολιτικής και της οικονομικής εξουσίας να εδραιώσουν την κυριαρχία τους μέσω του γραφειοκρατικού και διοικητικού τους μηχανισμού, και άλλο είναι ο τρόπος με τον οποίο οι δρώντες βιώνουν στην πράξη την ιδιότητά τους ως πολιτών και ο αντίστοιχος με τον οποίο η εξουσία αυτή προσπαθεί να την επηρεάσει. Κατά συνέπεια, οι απόψεις, οι ερμηνείες και οι παραστάσεις των υποκειμένων ως άμεσα εμπλεκόμενων στο πεδίο εμβέλειας των επενεργειών τού εν λόγω μηχανισμού είναι ιδιαίτερα σημαντικές, καθώς έχουν μια διττής σημασίας συμβολή στην παρούσα μελέτη. Από τη μια, σκιαγραφούν το δομικό πλαίσιο εντός του οποίου συντελείται η κατάσταση της επισφάλειας, τα προβλήματα και τις δυσκολίες που δημιουργεί το φαινόμενο, τον τρόπο πρόσληψης και χρήσης του, καθώς και τα όρια και τα περιθώρια δράσης. Από την άλλη, η ανάδειξη, η καταγραφή αλλά και η ανάλυση των απόψεων αυτών μπορεί να συνεισφέρουν στην ενημέρωση και περαιτέρω ευαισθητοποίηση των

υπευθύνων για τη χάραξη κοινωνικής πολιτικής, των εργοδοτών, των συνδικαλιστικών φορέων και των ίδιων των υποκειμένων. Και τούτο διότι η τρέχουσα επισφαλής συνθήκη δεν είναι ένα φαινόμενο συμπτωματικό, αλλά ενδημικό στον μηχανισμό της κεφαλαιοκρατικής κερδοφορίας, μετατρέποντας μεγάλα τμήματα του εργατικού δυναμικού σε ένα ευάλωτο, ευέλικτα εκμεταλλευόμενο και ανυπεράσπιστο κομμάτι μιας σταδιακά φτωχοποιημένης κοινωνικής τάξης. Παρά τη μεταμοντέρνα γοητεία και τη ρητορική για τη δυναμική της Νέας Οικονομίας και τον «εκδημοκρατισμό» της εργασίας, το συχνά ξεχασμένο και συγκαλυμμένο χαρακτηριστικό της καπιταλιστικής αγοράς εργασίας είναι η μόνιμη και πανταχού παρούσα προσπάθεια υπαγωγής των δρώντων στις πειθαρχικές αρχές της ρύθμισης της αγοράς. Η αύξηση των ποσοστών ανεργίας μαζί με την εμφάνιση ενός ετερογενούς εργατικού δυναμικού, που συγκροτείται με όρους εθνότητας, ηλικίας και κατάστασης κοινωνικής αναπαραγωγής, σε ένα απορρυθμισμένο εργασιακό περιβάλλον επαναφέρουν εκ νέου στην προβληματική της κοινωνικής επιστήμης εν γένει τα παλαιά ζητήματα της άνισης κατανομής του πλούτου αλλά και της εξουσίας.